

Галенда Д.
*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету.
Науковий керівник: д.ю.н., професор, професор кафедри
теорії права та конституціоналізму
Західноукраїнського національного університету
Дракохруст Т. В.*

ГАРАНТІЇ ПРАВ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ У СВІТЛІ ЖЕНЕВСЬКИХ КОНВЕНЦІЙ

Забезпечення прав і свобод людини в умовах збройних конфліктів становить одну з фундаментальних проблем сучасного міжнародного гуманітарного права. Особливе місце в цій сфері займає правовий статус військовополонених, які внаслідок участі в бойових діях опиняються під владою протилежної сторони та фактично позбавляються можливості самостійно захищати свої права [2, с. 114]. У зв'язку з цим виникає об'єктивна необхідність формування чітких міжнародно-правових гарантій, спрямованих на запобігання зловживанням, обмеження насильства та забезпечення мінімальних стандартів гуманного поводження.

Актуальність цієї проблематики зумовлюється як історичним досвідом численних збройних конфліктів, так і сучасними викликами, що супроводжуються порушеннями норм гуманітарного права. Військовополонені належать до найбільш уразливих категорій осіб у період війни, оскільки їхнє становище залежить від держави-утримувачки, яка здійснює повний контроль над умовами їхнього існування [4, с. 45]. Визначальну роль у цьому процесі відіграють Женевські конвенції, які закріплюють універсальні норми щодо поводження з військовополоненими, визначають їхній правовий статус та встановлюють обов'язки держав щодо забезпечення їхніх прав.

Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 року (ЖК III) формує комплексну систему міжнародно-правових норм, що визначають статус та базові гарантії захисту осіб під час міжнародних збройних конфліктів. У межах сучасного міжнародного гуманітарного права ці норми мають імперативний характер і спрямовані на всебічний захист осіб, які припинили брати безпосередню участь у бойових діях [1, ст. 4]. Військовополонені визнаються такими, що перебувають під владою держави-утримувачки, яка несе повну юридичну відповідальність за їхнє життя, здоров'я та фізичну цілісність. Основоположним принципом є гуманне поводження, що виключає застосування будь-яких форм катувань, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження. Забороняється як фізичний, так і психологічний примус, зокрема з метою отримання будь-якої інформації військового чи стратегічного характеру. Згідно зі статтею 17 ЖК III, полонений зобов'язаний повідомити лише своє прізвище, ім'я, звання, дату народження та військовий номер, а будь-який

тиск за відмову надавати інші дані є грубим порушенням [3, с. 210].

Держава-утримувачка зобов'язана за власний кошт забезпечувати військовополонених достатнім харчуванням, доступом до чистої питної води, створювати належні санітарно-гігієнічні умови та надавати необхідне медичне обслуговування. Раціон харчування має бути достатнім за кількістю та якістю для підтримання нормального стану здоров'я, при цьому Конвенція вимагає враховувати звичний режим харчування полонених [1, ст. 26]. Окремо закріплюється гарантія поваги до особистості військовополоненого, його честі та гідності [1, ст. 13]. Це включає обов'язок поважати військові звання, релігійні переконання та етнокультурні особливості. Будь-яка дискримінація за ознаками раси, національності, мови чи політичних поглядів суворо заборонена, а диференціація режиму утримання допускається лише на основі стану здоров'я чи військового рангу.

Женевські конвенції також гарантують право військовополонених на збереження сталого зв'язку із зовнішнім світом через листування та отримання гуманітарної допомоги. Значну роль у моніторингу дотримання цих прав відіграє Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ), який має мандат на регулярне відвідування місць інтернування та проведення конфіденційних бесід із полоненими [5, с. 88]. Правовий режим включає також чіткі гарантії у сфері праці: вона не повинна бути небезпечною, принизливою або мати безпосереднє військове призначення. Важливим аспектом є гарантії судового захисту: у разі притягнення до відповідальності держава зобов'язана забезпечити справедливий та незалежний судовий розгляд із дотриманням презумпції невинуватості та права на захист [1, ст. 99]. Жоден військовополонений не може бути покараний за дії, які не вважалися злочином на момент їх вчинення, а колективні покарання суворо забороняються. Завершальною гарантією є принцип репатріації, що зобов'язує сторони звільнити та повернути полонених негайно після завершення активних бойових дій, що підкреслює гуманістичну спрямованість міжнародного права [4, с. 50].

Таким чином, система міжнародно-правових гарантій захисту військовополонених, закріплена в Женевських конвенціях, є комплексним і взаємопов'язаним механізмом, спрямованим на забезпечення гуманного поводження з особами, які втратили можливість брати участь у бойових діях. Вона охоплює як матеріально-побутові умови утримання, так і процесуальні та інституційні гарантії, включно з міжнародним контролем.

Реалізація цих норм у практиці міжнародних відносин є ключовим показником дотримання принципів міжнародного гуманітарного права та рівня цивілізованості сучасних збройних конфліктів. Незважаючи на наявність чіткої нормативної бази, ефективність захисту військовополонених значною мірою залежить від добросовісного виконання державами взятих на себе міжнародних зобов'язань та функціонування механізмів контролю.

Список використаних джерел

1. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 року. *Офіційний вісник України*. 2010. № 2. С. 117.
2. Гнатовський М. М. Становлення та розвиток принципів міжнародного гуманітарного права. *Український часопис міжнародного права*. 2014. № 3. С. 112–118.
3. Міжнародне гуманітарне право : підручник / за ред. В. В. Конопльова. Київ : Алерта, 2021. 450 с.
4. Попко В. В. Правовий статус військовополонених у міжнародному праві. *Юридична наука*. 2018. № 5. С. 43–51.
5. Цюрупа М. В. *Міжнародне гуманітарне право : навч. посіб.* Київ : Кондор, 2012. 212 с.